

Interview met Matthijs Schouten, o.a. Ecoloog, SBB/WUR, Maart 2005-04-09/ definitieve uitwerking: 2 juni 2005.

Toelichting:
Matthijs Schouten: MS
Miranda Maring: MM
Ina Eskes: IE

Handen af, Hands on!!

Matthijs Schouten is als ecoloog, vrijdenker, bijzonder hoogleraar, auteur van onder meer *Natuur als beeld, religie, filosofie en kunst*, onder meer werkzaam bij Staatsbosbeheer en de Universiteit van Wageningen.¹

Schouten is vrijwel in alles geïnteresseerd wat het landschap aangaat maar heeft een speciale interesse in maatschappelijke belevingsbeelden ofwel percepties van de natuur. Schouten wijdt zich wat dat betreft in zijn werk evenzeer aan filosofische en sociologische vragen, dan aan ecologische, of aan combinaties hiervan. De veranderingen in de beeldvorming van de natuur en de bewustwording daarvan in het bijzonder. Daarenboven is hij actief als 'natuurfilosoof' voor uiteenlopende clubs waarin wordt nagedacht over contemporaine natuurvraagstukken.

We vragen hem of hij naast dat alles wellicht tevens functioneert als natuurtrendwatcher?

MS: Trendwatcher, maar ook, wat gebeurt er steeds in de samenleving. En welke positie moeten we innemen ten opzichte daarvan. Het is ook onze taak om te waarschuwen, zo van wacht even, hier draaft de samenleving misschien wel te veel door.

Je probeert bijvoorbeeld ook kritisch te zijn ten opzichte van natuurbeheer en te zoeken naar een type natuurbeheer die boven de waan van de dag uitsteekt, en boven het korte termijn denken. Je hebt bijvoorbeeld al te maken met het beeld oude natuur en nieuwe natuur. Daar gebeuren heel vreemde dingen. Neem als pijljaar 1970, ik geloof dat 1972 een fameus natuurbeschermingsjaar is geweest. Natuurbeheer was in Nederland in feite defensief. Wat overgeleverd was aan de natuur, dat heette dan 'ons natuurlijk erfgoed', dat min of meer natuurlijk was (half- natuurlijk was niet zo aan de orde), en dat beheren we tegen allerlei invloeden van buiten af. Dat werd instant gehouden, maaien, plaggen enzovoorts. Toen is er in Nederland iets gebeurd dat heel kenmerkend is voor ons land. We kwamen er achter dat de natuur enorm achteruit was gegaan –door allerlei landbouwprocessen en zo. De jaren 70 werden gekenmerkt door een schok die over ons heenkwam, dat kwam ook door de versnippering, verdroging (vermesting). Het gevolg daarvan was dat vanaf de jaren 80 twee typen natuurbeheer naar voren kwamen, die heel bepalend zijn geworden. Aan de ene kant: we moeten natuur verdedigen van invloeden van buiten af (handen af), maar, we moeten tegelijk ook gaan herstellen. Heel veel systemen waren aangetast, en we begonnen met allerlei technische maatregelen natuur te herstellen. Heel veel herstelprojecten. Ontkalken etc.

MM: Wist iemand dan wat natuur was, wat er onder verstaan werd?

MS: Nou het grappige was, tot dan toe hadden we ons dat niet hoeven afvragen. Tot dan toe was alles natuur. Kijk een eeuw geleden, toen Natuurbescherming begon, toen vonden de toenmalige natuurbeschermers, dat als eenmaal een natuurreservaat was opgericht, je niks meer mocht doen (handen af). Want menselijk ingrijpen verhiel zich niet met echte natuur. Maar toen bleek al heel snel dat bij al die reservaten waarbij men dat deed, soorten verdwenen. Want bepaalde soorten waren gekoppeld aan bepaalde beheerspraktijken. Toen is er twee decennia lang een felle discussie geweest, voor de Tweede Wereldoorlog, over wat dan echte natuur was. Toen heeft in de jaren 50, Victor Westhoff, van 'de Nijmeegse school', op ecologische wetenschappelijke gronden gezegd: er zijn onder invloed van landbouwpraktijken allerlei systemen ontstaan. En, op zichzelf net zo beschermingswaardig.

---

¹ Prof. dr. Matthijs Schouten, medewerker vegetatiekunde en landschapsecologie van Staatsbosbeheer, hoogleraar Natuur- en landschapsbescherming in Ierland en bijzonder hoogleraar in de Ecologie van het Natuurherstel aan de universiteit van Wageningen; Schouten, M.G.C.: *De natuur als beeld, in religie, filosofie en kunst*, KNNV Uitgeverij, 2001/2005.

IE: Maar die discussie begint misschien al eerder, er is nog een trede geweest in het denken daarover. Een soort kentering in het denken, dat menselijk ingrijpen in de natuur noodzakelijk is. In die tijd raakte Natuurmonumenten bijvoorbeeld ook geïnteresseerd in het behoud van landgoederen en dergelijke. En die, ik zal maar zeggen 'handen af' discussie, is nu toch weer aan de orde?

MS: Ja, ja, ja,

De discussie liep al veel langer. Westhoff heeft de discussie weten te beslechten door wetenschappelijke argumentatie. Hij heeft een heel systeem opgebouwd waarin hij natuurlijke tot nagenoeg natuurlijke tot half natuurlijke natuur kon classificeren en voor elk systeem hij dan waarden kon aangeven. De discussie liep al 30 jaar. Ok, hij heeft toen gezegd, we hebben dus verschillende soorten natuur naast elkaar en ze hebben op verschillende gronden bestaansrecht. En die gronden zijn allemaal ecologisch goed te verantwoorden. Vanaf dat moment is in het natuurbeheer zowel natuurlijk beheer als half natuurlijk beheer in zwang geraakt.

Veel van de reservaten die in de jaren 60 zijn aangekocht zijn halfnatuurlijk systemen.

IE: Wat versta je onder halfnatuurlijke systemen?

Systemen die dus een continu menselijk ingrijpen hebben gekend en dit ook nodig hebben om te overleven. En dat zijn dus bepaalde beheerspraktijken zoals maaien, branden, plaggen of begrazen. Dat zijn allemaal systemen die een bepaalde beheerspraktijk kennen. Nu noemen we dat natuurbeheerspraktijk, vroeger was dat gewoon agrarisch gebruik.

Wat er toen gebeurde, en dat is dus interessant, dat is de discussie waarin ik middenin kwam te zitten toen ik was afgestudeerd, was dat toen we met natuurherstel begonnen en we dus een hele hoop van dat soort kleine reservaten weer probeerden te herstellen er al ecologen in Nederland in opstand kwamen die zeiden: Wacht eens even dat lijkt wel tuinieren. We proberen nu een soort van 19de eeuwse boertjes te spelen en proberen soortjes in stand te houden. Die stroming is in de jaren 80 steeds sterker geworden, Frans Vera....., en toen is het beeld naar voren gekomen van autonome natuur, die uit de klauwen van de landbouw vrijgemaakt is en die weer zichzelf mag zijn en daarmee is er ook een nieuwe ontwikkelingsgedachte geboren die uiteindelijk leidde tot het begrip nieuwe natuur.

Alleen is er zo wel in de jaren 80/90 verschrikkelijk veel begripsverwarring opgetreden en zijn termen als natuurherstel, natuurontwikkeling, natuurlijk beheer allemaal door elkaar gaan lopen, jammer genoeg. Dat heeft ook tot heel rare ontwikkelingspraktijken geleid.

IE: Ziet u zelf de bomen door het bos nog wel?

MS: Ik probeer steeds, steeds..... Vanochtend had ik een interview met ..? *Nederland*, ons huisblad. Toen heb ik ook gezegd, laten we nou eens beginnen met de termen weer eens opnieuw te bezien.

Natuurherstel is voor mij een herstel van een ecosysteem dat ergens nog ligt maar dat door externe invloeden beschadigd is.

En dat wil zeggen dat je dan probeert de basiscondities te herstellen die voor het systeem nodig zijn te overleven, dat is natuurherstel. Dan kun je binnen zo'n systeem kiezen voor natuurlijk of half natuurlijk beheer, maar dat is natuurlijk een ander verhaal. Als ik een vergraste hei(de) heb, door teveel stikstof, en ik wil herstellen, dan moet ik de stikstof weghalen en moet de bovenplak hei(de) weg, dan plag ik. Of ik er daarna dan schapen in zet en ik ga branden, of ik doe helemaal niets, ik zet er een paar grote grazers in en dat betekent dat ik dan of kies voor halfnatuurlijk of natuurlijk beheer; ik heb het systeem hersteld, en daarna kies ik voor natuurlijk of halfnatuurlijk beheer. Dat noem ik allemaal natuurherstel.

Natuurontwikkeling is voor mij op plekken condities scheppen die er op dat moment helemaal niet zijn. Waardoor zich weer nieuwe natuur kan ontwikkelen, en dat vind ik typisch natuurontwikkeling.

MM:.. Noem eens een voorbeeld daarvan?

MS: Uh, de Oostvaardersplassen.

IE: Maar daar heeft iedereen het al over, zijn er alternatieven te noemen?

MS: Nou ja, de Oostvaarderplassen is natuurlijk het voorbeeld geworden voor natuurontwikkeling. Maar niet bewust ontstaan.

Plan Ooievaar?

MS: Dat gaat er al veel meer op lijken. In plan Ooievaar werden condities geschapen waardoor dynamisch rivierwater enzovoorts weer meer ruimte krijgen waardoor zich een autonome natuur kan ontwikkelen.

Maar als je bijvoorbeeld landbouwgronden hebt die naar 'natuur' mogen over gaan, als daar de bulldozers binnenkomen en heel de bovenlaag wordt afgraven en er keurig wat golven in het terrein wordt aangebracht, wat lagere plekken voor vochtige dingen en hogere plekken voor droge dingen en daarna gaan we allemaal naar huis en dan gaat de natuur het wel doen. Dat is ook natuurontwikkeling. Dan ben

je in feite niet iets aan het herstellen wat er tot dan toe lag. Je maakt condities waaronder zich nieuwe natuur gaat ontwikkelen.

Er is menselijk ingrijpen bij het inrichten. De bedoeling van natuurontwikkeling is altijd geweest dat daarna de mens zich als beheerder zou terugtrekken, dat de natuur dus autonoom wordt.

De begripsverwarring is ontstaan omdat overal natuurherstelprojecten nu ook natuurontwikkelingsprojecten worden genoemd. Wat ik heel vaak dus niet het geval vind. En overal waar in een half-natuurlijk systeem gekozen wordt voor meer natuurlijk beheer spreekt men ook over natuurontwikkeling.

Er dan is er dus begripsverwarring ontstaan, en daar zit een impliciet waardeoordeel in dat alleen datgene wat autonoom is, échte natuur is. Nou, dat is onzin!

Als ik een stuk hei(de) heb en ik besluit er een aantal grote grazers op te zetten, dan zeggen onze eigen beheerders 'wij doen hier aan natuurontwikkeling'.

Dan zeg ik 'wat bedoel je?' Je bent gewoon meer natuurlijk beheer aan het voeren. Ja maar dat is toch natuurontwikkeling? Dan zeg ik: Nee. En als ik dan zeg, maar waarom doe je het? Dan zegt hij 'maar dat is toch échte natuur?' Er zijn dus een aantal begrips en waardeaders doorelkaar geschoven.

IE: Wordt er vanuit de overheid nu veel geld besteedt aan die nieuwe natuurontwikkelingsgedachte?

MS: De overheid, ja het grappige is, de populariteit van nieuwe natuur heeft denk ik ook te maken met het feit dat het zo goedkoop is.

Het beheer van 1 hectare blauw grasland kost tegenwoordig geloof ik zo'n 500 euro per jaar. Als je dat op een precieze manier moet maaien op de juiste tijd, en als het vochtig is moet je ook nog een speciale maaier hebben, terwijl je bij natuurlijk beheer alleen maar een kudde Schotse hooglanders hoeft aan te schaffen en die stuur je dan een gebied in. De reden dat de ontwikkelingsgedachte zoveel invloed heeft gekregen is ook een soort beleid; zij zagen daar opeens zeer grote bezuinigingen op de natuuruitgavenpost. (Blauwgrasland is een grasland, een hooiland in feite ..... Daar zitten heel veel zeldzame plantensoorten, zoals orchideeën en zo)

IE: Wat ik ook heel boeiend vind, die nieuwe natuur, uhh, hoeveel plek is daarbinnen nog voor ontwerp.

Want je kunt je natuurlijk afvragen, als ik terug kijk in de geschiedenis heb je uiteraard van die golfbewegingen. In de tijd van de Romantiek was er natuurbewering van de idee van wildernis, zoals wellicht ook in de Middeleeuwen en in de Oudheid. In al die periodes kom je dat wel tegen. En dan hebben we ook nog Jac. P. Thijsse, die er met een vergrootglas eruit ging.

Maar hoe verhoudt zich dat nu tot het issue ontwerpen. Zijn er ook ontwerpers die hierin actief zijn, worden zij beluisterd, of moeten zij zich maar op andere gebieden spitsen?

MS: Ik vraag me af wat je met ontwerpen bedoelt. Dit is een óntzettend spannend terrein. Het grappige is dat ik al jaren een discussie op gang probeer te krijgen. Ik zeg dan 'jongens als je bij de natuurontwikkelingsgedachte spreekt over de autonomie van de natuur, waarbij mensen referenties zijn gaan leggen bij DE NATUUR, dan vraag ik, maar wat is dat dan? Is dat de natuur voordat de mens in Nederland was. Dan is het heel simpel dan is heel West Nederland... dan worden alle dijken weer doorbroken enzovoort enzovoort, dus daar zitten al referentieproblemen. En dan de volgende stap is, als je dan kiest voor autonomie, waarbij dan een soort pseudo-beeld is van de natuur voordat de mens ingreep, dan moet je wel op die plek waar de natuur weer ingreep gaat krijgen eerst een grote ingreep doen. Dan zeg ik: wie stuurt die ingreep? Wie stuurt die ingreep? Welke bulldozer moet waarheen? En dan blijkt dat het ook maar gewoon gaat op het gevoel van de boswachter, of de beheerder inrichter. En dan ligt er eigenlijk niet eens zo'n helder beeld achter.

Laat ik het zo zeggen: er is heel duidelijk ruimte voor ontwerp, alleenis het niet expliciet gemaakt.

MM: dat heeft ook met communicatie te maken.

MS: Ja, het heeft ook te maken met het idee dat wij denken dat het ecologisch verantwoord moet zijn, daar zitten tal van referenties aanvast, maar ik zeg ook wel eens gewoon: ik snap eigenlijk niet wat je hier gedaan hebt. Dan sta ik daar met een boswachter en dan zie ik ergens een glooiende lijn en dan vraag ik waarom dat zo is, en dan zegt iemand: nou, omdat daar en daar waarschijnlijk dat en dat plantje gaat komen et cetera. Maar dan vraag ik ook: maar zag het er dan ooit zo uit? Maar dat doet er dan klaarblijkelijk niet toe.

IE: Hij is eigenlijk een soort ontwerper in het klein?

MS: Ja.

IE: Miranda en ik hebben daarover ook met elkaar gediscussieerd. Zo van, waar begint vormgeven en waar houdt het op. Want als je bijvoorbeeld kijkt naar de periode van Jac. P. Thijsse, waarin dan de idee

van 'vrije natuur' actief is, dan is waarschijnlijk –op voorhand- daarover nagedacht, qua aanleg, qua 'vorm'.

MS: Ja, wat ik altijd probeer, ook hier (SBB), is te laten zien dat er altijd al een beeld tussen, of 'achter', zit.

Kijk op het moment dat wij hier een beekdal 'binnenkrijgen' en we moeten over herstel nadenken, dan is de eerste vraag: wat gaan we nu herstellen? Gaan we nu een 19de eeuwse beekdal herstellen? Met houtwallen enzovoort. Daar hoort een bepaalde waterstand bij. Daar hoort een bepaalde beek bij en bepaalde overstromingsgebieden. Of doen we het toch maar wat vroeger? Laten we zeggen: pre1000? Een moerasbeekdalsysteem met hier en daar wat natte hooilanden? Of zeg je, nou, nog maar wat vroeger, voordat er überhaupt gehoooid werd en gelandbouwd werd? Maar bij al die beelden, horen eigen watersystemen. Dat heeft direct invloed op de discussie. En dat geldt ook voor het gesprek over nieuwe natuur. Bij alles dat wordt ingericht ligt een referentiebeeld besloten. Een beeld dat heel vaak niet voldoende expliciet gemaakt wordt.

Dat zelfde conflict speelt op bij iets als natuurwaarden. In de jaren 70, 80 zijn natuurwaarden heel vaak gedefinieerd op grond van de aantallen soorten per vierkante meter, en zeldzaamheid van soorten die er voorkwamen. Hoe zeldzamer, hoe hoger de waarde. Dat is een eenzijdige benadering, maar wel een benadering die veel gebruikt is.

Vanaf de jaren 80, met de komst van autonome natuur, werd natuurwaarde ineens sterk gekoppeld aan hét proces (natuurlijke natuur, en begeleid natuurlijke natuur). Ik vroeg dan ook vaak, wat bedoel je met proces? Bloemen die in het voorjaar uitkomen en sterven in het najaar? Nee, dat bedoelden ze niet. Ze bedoelden meer het proces van onvoorspelbaarheid. Dynamiek waarmee patronen in het landschap vastgelegd waren. Begrazing, struweelvorming, en ineens werd daaraan natuurwaarde gekoppeld. Gekoppeld aan de idee van autonome natuur. Bijna alle nieuwe natuur heeft dan wel een hoog procesgehalte maar in het algemeen een vrij lage soortendiversiteit. Een grote hei laten verwilderen met een aantal grote grazers, dan kun je ervan uitgaan dat het t.z.t. problemen oplevert. Het procesnatuuridee heeft van doen met het natuurlijkebeeld.

IE: Ook het idee, van terug naar de tijd van voor Adam en Eva?

MS: Dat werd toen een interessante discussie, Waar gaan we dan naar terug? Jullie kennen de theorieën van Frans Vera wel? In de klassieke beeldvorming gaat men er van uit dat ware er geen mensen geweest, dan was Nederland slechts veen of gesloten bos. Vera heeft een nieuwe theorie ontwikkeld waarin hij zegt, nee, nee, nee, er waren grote grazers en die maakten dat er een half open boslandschap was.

Beide theorieën hebben evenveel bewijslast en tegenbewijslast. Ik zeg altijd: Frans, voor mij zijn alletwee de theorieën niet afdoende bewezen. Maar het grappige is, dat het beeld van Vera heel erg is gaan meespelen in het denken over natuurlijkheid. En toen zijn we dus natuur gaan inrichten volgens dat model.

IE: De koeien van Marie-Antoinette hebben plaatsgemaakt voor grote grazers?²

MS: Ja, er zijn twee redenen waarom dat is gebeurd. Er ontstond het nieuwe-natuurlijkheids denken, alle ecologen riepen toen, "ja maar als je dat doet, wordt heel Nederland weer bos, en raak je ¼ van je soortendiversiteit kwijt". Toen kwam Vera: ah, ah, ah, als we er nu maar wat exotische paarden inzetten dan wordt Nederland niet één groot bos, en dat is volgens Vera, echte natuur, en kan je ook je soortendiversiteit beter in stand houden.

Ik heb een onderzoek laten doen door een Wageningse student naar het beeld van de natuur in een aantal Nederlandse tijdschriften, en het AD en het NRC, en de bladen van de natuurorganisaties en in de overheidsdocumenten sedert 1990. Naar wat voor beelden van natuur er naar voren komen. En wat blijkt dan: in 1990 hebben al deze bladen het over nieuwe natuur, er is net een nieuw beleidsplan uitgekomen, Plan Ooievaar is in de jaren '80 naar voren gekomen, er staan nu twee belangrijke nieuwe doeltypen in het beleidsplan: nagenoeg natuurlijke natuur en begeleid natuurlijke natuur, daar heb ik altijd erg om moeten lachen, en vanaf dat moment zie je dat dan ook in de media. En dan gebeurt er iets heel erg interessants: in het AD en in het NRC blijft het debat -tot nu toe, als er over natuur wordt gediscussieerd, nieuwe wildernis-oude natuur.

In de bladen van de natuurbeschermingsorganisaties zie je het praten over nieuwe wildernis volledig naar beneden gaan, daalt met 60 % tussen 1990 en 2005. Waar vooral over gepraat wordt zijn cultuurhistorische landschappen, half-natuurlijke natuur, oude landgoederen enzovoort.

---

² Marie-Antoinette met haar *hermitage* op Versailles, nabij Parijs.

En wat blijkt dus; aan de ene kant heeft die mythe van 'de' nieuwe natuur in den beginne heel veel gedaan en heel veel mensen hebben toen ook geroepen: 'dat is wat de Nederlander echt wil', maar wij natuurbeheerders zijn er al lang achter dat onze klanten helemaal geen nieuwe wildernis willen, die houden van veel meer van...

Dus met onze bladen spreken we er over maar tegelijkertijd zijn we ze wél op allerlei plekken meer natuurlijk aan het beheren, want dat is veel goedkoper. Dus we zijn de klant aan het verlakken denk ik dan wel eens, maar dit even terzijde.

MM: Plus dat nieuwe natuur..als mensen zien dat hun geliefde landgoed of duinpannetje verandert in een woestijn met een paar koeien, maak je daar ook geen vrienden mee, op die paar 'natuurfreaks' na. Ik denk dat je daar ook onderzoek naar moet doen; hoeveel mensen echt naar zo'n orchideetje gaan staan kijken.

MS: Ja. ik zal jullie straks iets meegeven. Ik heb een jaar of vijf geleden, ik had toen net college in Wageningen gegeven, en toen kwam er een student naar me toe en die zei: 'meneer, ik wil graag een scriptie schrijven over naar Nietsches *Zu Geburt der Tragödie* en de moderne natuurbeleving'.³ En toen zei ik: pardon? (in Wageningen ook nog). Maar die jongen had er écht over nagedacht.⁴ Nietsche heeft dus, dat kennen jullie waarschijnlijk wel, de Dionysische, Apollinische en Socratische benadering in de kunst naar voren gebracht. Hij dacht, deze jongen, dat is bij natuur net zo, de echt Dionysische beleving(mens) die zoekt wildernis, spanning, angst, het onverwachte, dat zag hij ook wel gekoppeld aan de woeste, wilde natuur.⁵

IE: *The sublime*.

MS: Ja, *the sublime and the beautiful* ligt daar dichtbij. En het Apollinische heeft veel meer te maken met de harmonie, de rust, de herkenning, en dat zouden dan de half-natuurlijke landschappen zijn, het socratische zijn dan de functioneel ontworpen landschappen. Hij heeft een half jaar honderden recreanten geïnterviewd, enerzijds naar wat hun meest geliefde natuur was, dat heeft hij op verschillende manieren gedaan zodat het statistisch ook verwerkt kon worden, om te kijken of de recreanten die Dionysische benadering, Apollinische, Socratische benadering snaptten. Hij hield zijn onderzoek op verschillende terreinen, wildernisterreinen; de Boschplaat (Terschelling), de Oostvaardersplassen, maar ook in de Drentse Aa (Drenthe), waar je veel meer een arcadisch, half-natuurlijk landschap hebt. Nou daar kwamen de meest waanzinnige resultaten uit. In de eerste plaats blijkt dat maar een heel klein deel van de recreanten echt Dionysisch is. De mensen die alleen maar wildernis zoeken is maar 8 of 9% (12, 7 %) en zij woonden allemaal in de grote stad.⁶

---

³ Zie: Nietzsche, F., *Die Geburt der Tragödie; Oder Griechenthum und Pessimismus*, ?, 1886. Vertaald door Driessen, H., *De geboorte van de tragedie*, Amsterdam, 2000.

⁴ Abma, R., *De recreant als subject, Over de natuurbeleving als basis voor de beeldvorming van natuur*, Staatsbosbeheer, Driebergen, 2003.

⁵ Abma omschrijft deze begrippen, in relatie tot natuurbeleving, samenvattend als: De Dionysicus: Aan oriëntatie hecht de Dionysicus niet veel. Oriëntatie doet hij voornamelijk op zijn eigen richtingsgevoel en verdwalen –met bijkomende onzekerheid- ziet hij helemaal niet als een probleem. Het kan zelfs bijdragen aan een soort onderdompeling in het terrein waarin hij zich begeeft en de band met de natuur versterken. Hij is doordrongen van een besef dat de natuur een ongrijpbare en dynamische kant heeft en is huist op zoek naar het onverwachte en onvoorspelbare. Als participant/ deelnemer van de natuur kent hij zelf ook zijn minder inzichtelijke kanten, waar hij zich open voor stelt. Het ondergaan van gevoelens en emoties als angst, lust, vrijheid of eenzaamheid ziet hij als een verrijking in zijn ervaring. Daar hecht hij meer aan dan aan het ontwikkelen van zijn rationele kennis en inzicht. Dat scheidt in zijn ogen alleen maar afstand tot het daadwerkelijk beleven van natuur. Met deze insteek hoopt hij de afstand tot zijn omgeving te verkleinen, en tot een gevoel van één zijn met de natuur te komen.

De Apollinicus ziet zichzelf ook als deelnemer aan de natuur, maar is niet gediend van de onzekerheid die een Dionysische beleving met zich meebrengt. Hij wil vooral zichzelf blijven en houdt zich daarbij vast aan het beeld dat hij van zichzelf heeft. De Apollinicus is daarmee gericht op die aspecten van de beleving die betrekking hebben op zijn identiteit als mens in de natuur. Het is juist in de natuur, als oord van rust en vertrouwdheid, dat hij tot zichzelf kan komen. Deze reflectieve houding werkt door in een interesse in de aspecten die de band tussen mens en natuur aangaan, zoals het terugzien van de ontwikkelingsgeschiedenis van de omgeving het gevoerde beheer aldaar.

De Socrataat is sterk gericht op het kennen en verklaren van de natuur waarin hij zich begeeft. Door de nadruk op het gebruik van zijn ratio/denken scheidt hij wel een afstand tot zijn omgeving waardoor hij meer als toeschouwer dan als deelnemer te typeren valt. Voor de Socrataat is het domein van de ratio veilig terrein. Hij begeeft zich daar niet graag buiten. Voor de subjectieve en onzekere kanten van de subjectieve beleving stelt hij zich niet open. Het verbreden van het inzicht in zijn eigen wezen behoort niet tot zijn interessegebied. Dat richt zich meer op het onderscheiden van soorten en het analyseren van samenhangen in de natuur. Daar heeft hij niet alleen aardigheid in. Daar wint zijn waarneming ook aan betekenis door. in: Abma, R., *De recreant als subject, Over de natuurbeleving als basis voor de beeldvorming van natuur*, Staatsbosbeheer, Driebergen, 2003.

⁶ Abma, R., *De recreant als subject, Over de natuurbeleving als basis voor de beeldvorming van natuur*, Staatsbosbeheer, Driebergen, 2003, 49.

MS: ja, maar het grappige is dat wij als natuurbeheerders hebben geroepen dat Nederlander toch écht nieuwe wildernis willen. En dat is door bepaalde ecologen, sterk, sterk, eh hoe moet ik het zeggen, 'gekidnapt' terrein. Want het bleek dat de meeste Nederlanders dat helemaal niet willen. De meeste recreanten willen mengvormen. Ze vonden het soms wel leuk om wildernis te zien, maar wilde eigenlijk toch ook wel heel erg graag een beetje de harmonie en de rust en het half-natuurlijke; het oude arcadische landschap.

IE: het is alsof het wiel opnieuw wordt uitgevonden...

MS: Precies, en wat ons het meest opviel was dat er nauwelijks recreanten waren die Socratisch waren; ze wilden helemaal niet weten waarom het er zo uitzag zoals het er uitzag.

Daar staan wij dan met al onze borden en informatiepanelen en bezoekerscentra.⁷ Ze kwamen om te beléven. En wat ik het meest opvallende en ook onthutsende vond: hadden we dus gedacht dat die Dionysische mensen die dus échte wilderniservaring zochten, het meest zouden houden van de Boschplaat en de Oostvaardersplassen, Nee, edoch, dat was niet zo.

De Boschplaat ervoeren ze niet als wildernis want daar liep alleen maar een recht fietspad over. verder kon je er niets. Je kon er niets want je mocht niet van dat fietspad af, dus er was geen wilderniservaring. De Oostvaardersplassen ervoeren ze niet als wildernis want daar kon je niet echt in. Het enige dat wél ervaren werd als wildernis door deze 8% Dionysische was de Drentse Aa, want daar was de bewegwijzering zo slecht dat je er voortdurend verdwaalde.

MM: Het zit h'm dus niet in de natuur maar in de paden.

MS: Ja.. Maar wat hier dus heel sterk naar voren komt is dat er voortdurend beelden zijn die horen bij natuur en dat de recreant, net zoals de inrichter, net zoals SBB, net zoals de beheerder met die beelden werkt. En daarna doen we er allerlei dingen mee; we verklaren ze als universeel, als weet ik niet wat. Dat zijn natuurlijk heel vaak relatieve beelden.

IE: Dan heb je het hier dus over beleving, interpretatie, een dynamiek die telkens terugkomt door de eeuwen heen, maar vanuit die ecologiebeweging probeer je misschien ook te zoeken naar een tussenvorm? Want hoe verhoudt zich dat dan weer met Natuurmonumenten? Zijn de nieuwe natuurgebieden van thans, toekomstige Natuurmonumenten?.

MS: Nee ik heb altijd geroepen wat er eigenlijk zou moeten gebeuren, met de omgang van de natuur in Nederland, is dat je een conserverende strategie hebt, waarbij je doet wat we vroeger deden: in stand houden wat overgeleverd was, of dat nu een blauwgrasland is of een woest duinlandschap, dat maakt me eigenlijk niets uit of het dan half natuurlijk of natuurlijk is. Beide hebben op eigen criteria waarden, dat kan de soortdiversiteit zijn of 'de' natuurlijkheid, het natuurlijke proces. Daarnaast heb je een ontwikkelingsbeheer, waarbij je nieuwe natuur creëert op plekken waar tot dan toe geen natuur lag. Waar je dus nieuwe condities schept op terreinen waar die condities helemaal niet aanwezig waren en daarna geef je de natuur autonoom de ruimte. Dat vind ik natuurontwikkeling. En tenslotte een derde strategie is voor mij vervlechtingbeheer waarbij allerlei vormen van landgebruik of dat nu infrastructuur is, of landbouw, of stedenbouw, natuur mee laat spelen, vervlecht. Dat is voor mij ook onder andere het agrarisch natuurbeheer, maar dat is ook het inrichten van groenplekken in nieuwbouwwijken. Want dat wordt tegenwoordig ook al natuurontwikkeling genoemd: een projectontwikkelaar die even nog een poeltje ergens graaft, er drie dennen omheen plant, dan noemt hij dat natuurontwikkeling. Wat er natuurlijk niets mee te maken heeft. Dat noem ik vervlechting.

MM: Maar in die visie hebben landschapsarchitecten dus ook een grote rol.

MS: Absoluut, juist, ik vind ook dat daar de ontwerper een ontzettend grote rol moet krijgen. In de halfnatuurlijke natuur hebben we niet met ontwerpers te maken. Die heeft zichzelf al gedefinieerd, in eeuwen lang agrarischbeheer; *end of story*, dat is conserveren. Dat geldt eigenlijk ook voor de overgebleven wildernis, daar hebben we ook niets meer aan te ontwerpen. Bij de nieuwe natuur is dat nog maar de vraag. In feite ontwerp je de condities, dat is voor een deel ecologie, maar voor een deel denk ik dat je daar best ook op een andere manier naar mag kijken. Want uiteindelijk wat je ontwerpt is ook het landschap, wat straks een visueel esthetische waarde gaat krijgen, los van de natuurwaarde.

MM: En moet die natuur dan gebruikt worden?

MS: Het moet in ieder geval ervaren worden, als je dat als gebruik beschouwd.

---

⁷ Lees ook: Beunders, N., en P. Peeters, 'Four Wheel Nature: Nederlanders en hun groene hart, *Groot en klein verzet Temporele ordening in Nederland*, De Balie, 2004,55-67. Citaat: "We volgen de kleurige paaltjes van een wandelroute, maken gebruik van speciaal daartoe ingerichte struinstroken, lopen dromerig over slenterpaadjes, lezen braaf de informatiepanelen of volgen de signalen van een GPS-route, waarmee Staatsbosbeheer ons op basis van voortschrijdend inzicht juist van de gebaande paden probeert af te krijgen".

En in de vervlechtingenatuur daar heeft de ontwerper een magistrale rol, die denkt naast de ecooloog heel erg mee.

IE: Het Naardermeer is voor velen een esthetisch beeld, maar je kan uiteraard niet enkel en alleen maar van dat soort meren creëren. Of van die moerasachtige beelden, die daar misschien dicht in de buurt komen. Zijn er überhaupt denktanks, workshops met ontwerpers, die zich hier specifiek over buigen?

MS: Nee, volgens mij nog niet, in ieder geval niet zover ik weet voor de natuurontwikkeling. Maar de esthetische waarde kan daardoor misschien wel toenemen. Ik moet eerlijk zeggen dat die groep van natuurontwikkelaars ook iets sektarisch heeft. Ja, een goede denktank, waarin ontwerpers, ecologen zitting hebben is misschien wel een idee. Ja, want er is nu eenmaal 'verkamping' ontstaan. Ik kom uit de school van Westhof: dus daarmee word ik geassocieerd. Toen Frans Vera hier kwam werken, 1 ½ jaar terug, dacht iedereen dat het zou clashen tussen hem en mij, maar Frans en ik zijn, bij wijze van spreken, gewoon een dag de hei op gaan zitten en hebben elkaars 'beelden' beluisterd. Uiteraard zijn we het lang niet altijd met elkaar eens, maar mensen moeten ophouden om in 'kampen' (verzuiling) te gaan zitten. Dat is onproductief. In zo'n denktank moeten ook mensen zitting nemen die verstand hebben van het landschap, in retrospectief, dat is tevens van belang voor het lange termijn denken. Dus ook geologen, archeologen. Niet alleen de woningbouw, wegen en alle andere 'rode' functies fungeren als 'papierversnipperaars' van het landelijk gebied als aardkundige, archeologische en cultuurhistorisch archief, de vele hectaren 'nieuwe' natuur hebben een zelfde effect.

Niet slechts toekomstgericht kijken, maar ook naar wat er achter ons ligt.

IE: Er zijn uiteraard al wel plekken waar alles samenkomt, weliswaar soms op artificiële wijze, maar toch, het sublieme, het arcadische. Niet dat Nederland een groot *Burgers Zoo* of iets dergelijks moet worden, maar de ontwerpideeën erachter zijn misschien wel interessant? Of houden we het toch liever bij polders?⁸

MS: We zoeken telkens naar die afwisseling, van spanning en ontspanning. Naast elkaar.

---

⁸ Lees hierover, naar aanleiding van een debat van hoogleraar landschapsarchitectuur Jusuck Koh (Wageningen) en de ontwerpersvakwereld: Steenhuis, M., 'Te veel Mondriaan, te weinig Van Gogh', Hoogleraar landschapsarchitectuur Jusuck Koh debatteert met de vakwereld, *Blauwe Kamer, Tijdschrift voor landschapontwikkeling en stedenbouw*, April 2005, Wageningen, 19-21. De inaugurele rede van professor Koh 'Ecologisch denken en architectonische verbeelding', is als bijlage bijgevoegd aan het April tijdschriftexemplaar.